

PERSONA ENTREVISTADA	Josep Maria Murià
LLOC	Casa de J.M. Murià
DATA	7 agost 2002

En aquesta cinta hi ha molts talls i costa entendre algunes paraules i frases. Senyalitzat: (??)

S	La primera escola allà on vares anar... quan comences la primària...
J	Devia ser el 48, suposo... aleshores el calendari escolar començava el gener a Mèxic, començàvem el febrer les classes i acabaven el novembre. Primer vaig anar a lo que en deien un "Quinder", que era una escola...
S	Pre-escolar.
J	En una institució que es deia Acadèmia Hispano-Mejicana, jo vaig ser un nano molt travieso(??)... les professores molt simpàtiques, sobretot una d'elles, molt joveneta... vam tenir una bona avaluació allà vaig debutar com a artista, com que jo ho feia tan malament em van donar un paper que em tenia molt orgullós, un paper de solista, d'un personatge que es deia (krikri??) a Mèxic de (??) unes cançons per nens que van tenir molt d'èxit, després no sé per què es va privar a les escoles i després ja... els nanos cantaven "el burrito está llorando" i jo feia el solo, ho feia molt bé, feia "i-hooo, i-hooo" (imita el so del burro)... aquí vaig debutar com a artista... i com es diu debut i despedida perquè... (rialles)
S	I se'n deia Acadèmia Hispano-Mejicana, per què això?
J	Ah, era una de les tres escoles que van fundar els refugiats... era més aviat dels de classe mitjana, després ja quan es van situar, però potser sí... potser l'institut Luís Vives era de més modèstia... L'Acadèmia em penso que ja ha desaparegut finalment...
S	I records... a part d'aquesta senyoreta... altra gent...
J	No recordo ni com es deia... em penso que es deia Rosita... recordo algun dels nois que hi havia... que no n'he sapigut mai més res... Quan vam entrar a l'escola ja em van ficar en el Liceu Franco-Mejicano, a la secció mejicana, teníem dues seccions (??) desastre... (??) de mitjana edat, a lo millor devia ser soltera, estrictament soltera, i ens fotia una quantitat d'adoctrinament religiós impressionant... però no tot era culpa de la professora... Recordo que el director de l'escola, perquè li anéssim a comprar coses a la seva botiga, ens tancava l'aigua... també recordo els banys horribles... els lavabos, vaja... bruts... i els càstigs de la professora aquesta, de pegar a la mà, de posar-te en una cantonada aguantant un llibre amb cada mà... i de cara a la paret... bueno, allò del segle XXI... Ara me'n recordo que la meua mare m'explicava que de petit amb aquesta li deia la "pincha vieja regañona", era la meua expressió afectuosa per la professora... D'aquí em van treure, i aleshores em van ficar en una escola prop de casa que es deia Colegio Franco-Suizo. L'amo era un metge català de cognom Cabanes, i el professor era un professor, català em penso, que es deia Galés... Era una escola molt petita, tant, que el professor havia de tenir dos grups, tenia alumnes de primer i alumnes de segon... i feia una estona classe amb uns, els deixava amb alguna cosa perquè s'entretinguessin, i llavors passava amb els altres. Va ser un desastre aquesta escola, la van tenir que tancar suposo, perquè no tenien prou alumnes, a mig any...
S	Era un professor català que es deia Galés, de Tarragona...
J	Era aquest... no en vaig saber res més... després l'escola es va tancar i després va ser un any que hi va haver una terrible epidèmia de paràlisis infantil, de poliomièlitis... devia ser l'any 49, i aleshores entre que l'escola tancava, i l'epidèmia, i que no anava bé... i tot això... saps què, devia ser l'any 48, perquè resulta que jo anava avançat, potser em van ficar a l'escola abans d'hora, ara hi estic pensant... (??) em van treure i em vaig quedar a casa, mira... vaig perdre el curs i aleshores aquí és ja on no vaig entendre el pare... que m'enviés amb el seu amic català, aquest senyor Cabanes, a prop de casa trobo que anava

	molt bé; però que després m'enviés al Colegio Madrid és el que no acabo d'entendre...
S	Perquè es clar, ell com a nacionalista català, per dir-ho d'alguna manera, et porta al que seria l'escola emblemàtica de l'exili republicà espanyol...
J	Clar... aleshores no ho entenc... Suposo que hi havia professores catalanes... de fet la primera professora que em va tocar, Teresa... no me'n recordo del cognom... però era catalana... les classes sempre van ser amb espanyol, mai em va parlar amb català... però... (??) et diré ni fu ni fa... Allà vaig començar a sentir els primers problemes, que jo crec que a l'escola aquesta es van manifestar després (??) una certa (??) menyspreu pels mexicans (??) malgrat que hi havia alumnes mexicans amb molta... i generalment eren mexicans de famílies d'esquerra, o diguéssim lliberals, econòmicament bastant potents... i jo puc citar així detalls que se m'han quedat a la memòria d'un cert menyspreu... Això t'estic parlant dels anys 50... (??) la meua àvia, amb qui vaig estar molt identificat... i en el Colegio aquest, a segon de primària, ja et dic, vam tenir (??). Tercer va ser un desastre perquè vam tenir una pila de professors. A quart ja vaig tenir un professor molt bo espanyol, ara no me'n recordaré del nom. A cinquè en vaig tenir un que es deia Riesco, que també eren bastant bons. Però el de sisè era una professor, Albert, valencià que parlava català, (??) bastant gran, ja, que va ser una meravella... aquest professor (??). La crisi amb el Colegio Madrid ja va començar quan vaig passar a la secundària, que me'n recordo que em vaig anar a inscriure, el meu germà em va portar, i després el pare es va enfadar, perquè m'havia inscrit allà, es veu que ja tenia algun problema amb l'escola... (??) alguna cosa no anava bé... es veu que el meu germà havia tingut alguns problemes (??) recordo que hi va haver aquesta espècie de (??) a casa perquè m'havia inscrit sense consultar-ho... Vaig començar la secundària allà i allà ja sí vaig tenir problemes...
S	Abans de passar a la secundària, a la primària, recordes una mica el tipus de classes que fèieu? Si eren classes, allò clàssiques... o hi havia coses que ara tu, des de la teua perspectiva, diries que eren de renovació pedagògica o de classe activa...
J	Mira, segons m'han dit els professors que he tingut de pedagogia, lo que feia el professor Albert era una mètode molt antiquat, que (??) ens posava tots amb una fila al voltant de la sala, amb l'ordre ja establert, i aleshores ens anava fent preguntes i el que no la sabia perdia llocs, i el que la sabia guanyava llocs... era una cosa que ens divertia molt... i jo recordo que ens distreia molt... i creava una certa competència, això és el que diuen que potser no és correcte, però bueno això ja no és el meu problema, però de veritat que s'hi divertia molt, i a més et feia estar una mica dret i et descansaves una mica, perquè de lo que un estava cansat era ja d'estar assegut... I recordo que era un professor que preguntava molt... parlava meravellosament bé... (??) les coses com si fossin...
S	Éreu molts a classe?
J	Sí, eren classes bastant sumadoses(?)...
S	Nois i noies?
J	En el col·legi (??) la primària i la secundària.
S	I les noies dels republicans exiliats?
J	Anaven a l'escola del davant, en el Madrid de noies, però era un edifici diferent. Hi havia el de les noies i els dels nois, només a la preparatòria començaven a anar junts.
S	Els republicans que a Espanya defensaven la coeducació?
J	Això mateix... (??) no sé quin any, es va fer mixte el Colegio Madrid, però quan a mi em van expulsar l'any primer de secundària encara era...
S	A tu t'expulsen a primer de secundària...
J	Finalitzant primer de secundària, sí...
S	Per tant, Marcel Santaló, Estrella Cortics, que són els noms que tothom repeteix de professors excel·lents, no els vares tenir?

J	No... jo vaig tenir de professor excel·lent, un professor Carbonell, que no sé ben bé si era català, de matemàtiques, tenia un nas impressionant, lo que recordo d'ell...
S	Em penso que era de la dinastia, per entendre'ns, dels Perelló matemàtics...
J	Potser sí...
S	Almenys la gent m'explica això, que hi havia dos grans matemàtics, Santaló i Carbonell, no Perelló, Santaló i Carbonell...
J	Ah, perquè el matemàtic Perelló era molt més jove... Santaló i Carbonell que fins i tot tenien un llibre de text que era el que portava... Ara, després hi havia un adefesio espantós, un miserable, un tal Luís Castillo, que crec que va ser fins i tot director després del Colegio Madrid, que aquest allò que se'n diu un veritable fill de puta, m'entens... amargat, anti-català fins al moll de l'ós... i anti-mexicà, un tiu francament racista... aquest donava història.
S	I per tant en una escola en castellà, i el pare en català, no saps si hi va haver algun intent de fer unes classes en català...
J	En el Colegio Madrid no, que jo sàpiga no va haver cap intent, i això que hi havia suficients professors, perquè jo crec que en el Colegio Madrid hi van anar a parar, doncs jo crec que... és a dir, dels professors que sonen, llevat dels que es van incorporar en altre tipus d'escoles, però aquí hi van anar a parar catalans de molts fama, no... però no hi va haver cap moment en què despuntés la intenció de fer una classe en català, en el Colegio Madrid, jo crec que no se'ls hi va acudir ni als catalans que tenien els fills allà, ni molt menys als directius...
S	I no recordes a casa que hi hagués converses d'aquestes de dir... doncs... “a veure als fills com els hi mantindrem el català” o així...
J	Sí, això era una gran preocupació del pare, sempre es desesperava molt amb el meu germà que no llegia, i no llegia amb català i... encara els tinc per aquí alguns... sempre vaig ser jo més o menys lector, no massa... però el pare sempre tenia aquesta preocupació...
S	I el pare i altra gent com el pare saps si varen intentar solucionar aquest tema? Buscar alguna...
J	Jo crec que quan ens van ficar a l'escola aquesta del Franco-Suïzo, jo crec que la intenció, em sembla recordar que hi havia una mica la idea de que aquesta escola es convertís en una escola catalana, o que hi hagués català, vaja, el que passa és que va ser un fracàs econòmic, suposo, i va tancar al mig any, però... jo crec que aquesta era una mica la idea.
S	Aleshores, t'expulsen per bon noi...
J	M'expulsen per mal noi, no massa mal noi, no era massa dolent... el motiu concret de l'expulsió és perquè hi havia un dia a la setmanada que les classes acabaven a les dotze i no ens deixaven sortir fins a les dues, i un dia jo vaig fotre el camp i en vaig anar a casa... ja ho havia fet varies vegades... un dia ens van pescar i aleshores em van expulsar. A mi em van expulsar per sempre, amb un altre noi que es va escapar amb mi el van expulsar per 15 dies, la diferència del càstig era perquè jo era el líder, deia el director... (??) L'altre dia estava mirant les cartes que es van creuar amb el pare i (??) d'expulsió és (??) perquè fot un escàndol espantós dient que me'n vagi en una altra escola on em permetin fer aquestes coses; i el pare li va contestar dient: “si aquest nano s'ha escapat és perquè ha fallat vostè, vol dir que la vigilància que té és insuficient, aleshores no es descarregui amb aquest noi”. Hi va haver unes converses, hi va haver intermediaris, i el director... hi havia dues professores allà que van intervenir, i el director aleshores va dir que em permetria tornar a presentar-me als exàmens, només las exàmens finals, i (??)...
S	A veure, hi ha una cosa que a nosaltres ens estranya, vista des de la situació catalana i espanyola que hem viscut, que és lo que se sol fer els dilluns de “homenaje a la bandera” o no sé què... a veure, explica'ns una mica quin sentit té això, perquè és que a nosaltres és una cosa que com que a l'escola franquista ens obligaven un determinat tipus de

	bandera, ens costa entendre ara la vostra...
J	Nosaltres teníem... des de la primària hi havia cerimònies a la bandera però no era cada dilluns, això és una mesura que és posterior de cada jo vaig estar a l'escola... parlem de dues coses. Els meus conflictes amb el Colegio Madrid van ser justament pel fet de sentir-me mexicà, aquesta va ser... per això et dic que a mi em van ofendre especialment, molt especialment m'ofenia l'actitud d'aquesta gent, diguéssim anti-mexicana, tant a l'escola com fora de l'escola. El que m'ofenia molt, com que registrava molt clarament aquests fets, no, potser de moment m'ofenien només... ara de gran ja ho racionalitzo i bueno, i més o menys puc explicar això... Però sí, els meus problemes amb l'escola es van originar justament per negar-me a sentir-me espanyol.
S	Perquè ells què feien? Quan hi havia això de la bandera feien la bandera mexicana...?
J	Quan havia cerimònies a la bandera hi havia cerimònies a les dues banderes, a la bandera mexicana i a la bandera republicana... t'ensenyaven a cantar l'himne mexicà i una lletra de l'himne de la República que després vam saber que es va inventar el mateix professor de música... L'actitud venia amb moltes altres coses, des de la manera de donar la classe, m'entens? Es clar, tot aquest tema de la conquesta i aquestes coses doncs jo crec que (??), li donaven la seva volta, per una banda, es clar, per una altra banda, senties el tema com que te l'estaven manejant malament, no... Però després aquesta actitud de classe, el comentari una mica despectiu i aquestes coses, és una cosa que la vaig anar sentint... fins que un dia es va organitzar una cosa estranya, com un partit de futbol entre mexicans i espanyols, el qual em sembla veritablement fastigós, que en una escola facin una cosa d'aquestes... es feia molt això, "mejicanos contra españoles", això es feia molt... en diferent tipus d'activitats... A mi em volien fer jugar amb els espanyols i jo em vaig negar de totes les maneres, aleshores em van dir: "doncs no jugaràs amb cap", i llavors clar vaig insultar el professor i tot lo que tu vulguis... i es va anar escalfant la cosa fins que em van expulsar. (??) Va haver-hi un partit del col·legi on estava contra el Madrid, i els hi vaig fotre dos gols, i em vaig sentir totalment venjat, m'entens... (rialles)
S	I en canvi les versions que jo he llegit i així tothom deixa el Colegio Madrid a dalt de tot, com un gran col·legi, i d'aquest tema que tu ara expliques així críticament ningú en parla...
J	Ningú en parla perquè estaven en el joc... perquè era lo normal, era lo correcte, aquesta mateixa gent, ara quan els hi dius: "ei, hi havia un cert despreci pels mexicans", diuen: "i ara! De cap manera!", t'ho neguen, als mateixos, els hi recordes frases concretes que els hi havies sentit a dir de vailet... ara ja no perquè són morts, però em va tocar quan... un conflicte que vaig tenir (??) comunitat republicana espanyola als anys 80, i ja et dic, els hi recordaves les coses aquestes i et deien que de cap manera... estaven en el joc... i hi estan encara...
S	És curiós perquè un país que els acull, que els acull de la manera que els va acollir, que amb més generositat no podia ser, i en canvi ells després, que creen el seu col·legi, no inculquen en els seus alumnes aquesta generositat o l'estima al país que els acull...
J	Tot era un rollo de part de boca(?) per fora... bueno tot... entenem-nos, era la imatge que dominava d'aquest col·lectiu, després podem parlar de gent particular, però com a col·lectiu, l'emigració aquesta republicana va desenvolupar un cert menyspreu per la mexicanitat, "els mexicans són irresponsables, els mexicans són incumplidors, els mexicans (??), els mexicans no fan les coses ben fetes, a la nostra terra..." la història de les llimones que eren com taronges, aquest tipus de coses... Per una banda molt natural, la nostàlgia de l'emigrant; el que no és acceptable és un cert racisme, inclús, envers aquest país. (??) aleshores la incoherència de dir que "nosaltres hem vingut aquí perquè som republicans i perquè som demòcrates" i totes aquestes i la meva actitud i la meva pràctica

	quotidiana de tots els dies sigui la d'un veritable "guetxupi", clar quan els hi vaig dir una vegada que eren uns "neo-guetxupines" es van fotre les mans al cap, perquè ells se sentien una raça superior, en el sentit de dir que "els "guetxupins" eren uns pobres imbècils que van venir aquí a treure's la gana, nosaltres vam venir aquí perquè teníem idees i defensàvem la llibertat i la democràcia, per tant som superiors", m'entens... és un qüestionament que també te'l fas, no...
S	I aquesta crítica que fas la faries al Colegio Madrid o en general...
J	Jo aquesta crítica que faig la faria en general a la col·lectivitat republicana espanyola, entre les moltes virtuts tenien aquesta característica... el sentiment que s'han creat de que van evangelitzar aquest país, la frase de que "los sacamos de detrás de la cortina de (??)", la frase de que "gràcies a nosaltres es va crear una indústria editorial", és a dir, el sentiment de que "gràcies a nosaltres aquest país va tirar endavant, de que gràcies a nosaltres ha tirat endavant", l'actitud de dir si no fos per nosaltres no hauria tirat endavant, m'entens, això està implícit en moltes actituds, clar, no t'ho diuen amb claredat i quan vénen les cerimònies i totes aquestes coses, doncs et tiren el rollo de l'agraïment i totes aquestes coses, no... Però la frase de que "pobra senyora què li passa", pues la seva filla, "què li ha passat a la seva filla? se l'han tirat i li han fet un nano...", "no, no, s'ha casat amb un mexicà"... hòstia! Això ho he sentit a dir moltes vegades... "no, que es casi home, que es casi amb un espanyol està bé"... encara que després l'espanyol li surti anti-català, això no és problema, però és espanyol, "amb un indio no!, no fotem!", oi?
S	Bueno, et treuen del col·legi...
J	Em foten fora, me'n vaig al Colegio Williams, allà m'estic els dos anys i pico que em fan falta per acabar la secundària, i aleshores vaig entrar per fer la preparatòria. Allò va ser la millor decisió que va prendre el pare, donar-me permís, perquè ja vaig començar a demanar les coses pel meu compte com és natural, la preparatòria ja és la segona part del batxillerat, eren dos anys aleshores i ara són tres, que ja es feia a la universitat, les preparatòries són dependències universitàries, ja, aleshores vaig entrar a la preparatòria pública, i allà vaig ser un nano feliç. Llàstima que no va durar massa, la situació còmode, perquè després va ser quan la família es va traslladar a Guadalajara i em vaig quedar sol a Mèxic acabant la preparatòria... i això de quedar-te sense la família i totes aquestes coses em va...
S	A Guadalajara qui ve?
J	El pare i la mare només. El meu germà es queda a Mèxic i jo em quedo a Mèxic.
S	I l'àvia?
J	L'àvia Emília no, va morir molts anys abans, va durar poc.
S	I l'Anna Murià?
J	L'àvia Emília va arribar cap al 48, i devia morir el 52 o 53... va venir l'avi Magí, que va morir el 58, i el pare ja va venir cap aquí el 59... L'Anna Murià es va quedar... no sé si vivia als Estats Units en aquell moment... es va quedar també el Jordi, que era el més petit, que va ser l'últim en arribar cap aquí. I jo al cap d'un temps vaig venir cap aquí, vaig tenir que tornar a fer part de la preparatòria aquí, a la universitat de (??), ja et dic, quan vaig estar a la preparatòria oficial, em vaig sentir en el meu element, (??) molt mexicà, tractes amb gent així... (??) Personalment, a part, vaig mantenir una relació amb cinc fills de refugiats, una cosa a part de l'escola, ens vèiem de tant en tant i ens reuníem i tot això... Albert Pissunyer, un noi més gran que nosaltres, bastant curt de gambals, (??) es va separar aviat del grup perquè nosaltres no volíem tenir tractes amb l'Orfeó Català, a vegades el pare em deia "aneu a l'Orfeó...", un desastre anar a l'Orfeó, això és una cosa que també et puc explicar... Una mica era aquest sentit parroquial, m'entens, que els molestava també la presència de gent diferent, no... Els altres un era Enric (??), el Pissunyer Llorens, l'Albert, Héctor Gally Companys, nét

	del president, Miquel Marín Bosch, ara ha estat secretari de relacions exteriors, va ser cònsol a (??), bastant anys...
S	Marta Ros té alguna cosa amb en Miquel Marín?
J	Marta Ros Bosch, Miquel Marín Bosch, les mares eren germanes.
S	I aquest Gali que deies, hi ha una Montserrat Gali... o Galí... en algun treball que he llegit...
J	No té res que veure... aquella és Montserrat GALI, aquest és GALLY...
S	A veure, abans de parlar de l'Orfeó, en aquest tros que no s'ha gravat, explicaves que un dels records era de que veies els dels volcans i cada nit els anaves a despedir...
J	Jo recordo tres coses d'aquella època d'infància, abans d'anar a l'escola, eren els volcans, el cilindre, que li deia el "chicho", encara els hi dic "chicho", és a dir la música del (Manubry??)... encara jo no puc passar pel costat d'un senyor que estigui donant-li voltes a la manibela sense donar-li diners, és a l'única persona que li donc cèntims... i els galls d'indi, que passejaven pels carrers...
S	És que quan has dit això dels volcans jo he pensat una cosa, quan te venien a dir la mare o el pare "bona nit", després de despedir-te tu dels volcans, te parlaven de Catalunya?
J	Es parlava molt de Catalunya a casa...
S	Quin sentit era? De que ara tornarem?
J	La sensació de tornar en aquells moments sí... hi era... la sensació de que podrem tornar aviat no es va perdre...
S	(??) record de dir tornareu, l'havies tingut?
J	(??) m'ajudava l'oncle Martí Rauret que sempre (??) per casa deia (??) ja ens n'anem (??) surt amb el rollo aquest... (rialles)
S	I el pare per tant també disposat a tornar, per tant amb un peu aquí i amb un peu allà...
J	Molt amb la sensació d'allà, sí... era contradictori en aquest sentit perquè feia coses que no eren d'una persona (??) com el Martí Rauret que, dimoni!, no va fer una feina seriosa més, perquè "no val la pena, si jo me'n haig d'anar". Ell sí va entrar en seriò amb coses d'activitat econòmica, en aquest sentit no actuava com si se'n hagués d'anar... però altres coses, per exemple mai va comprar una casa, perquè deia "si ens n'hem d'anar no val la pena, no?"... Jo crec que era una mica ambivalent en aquest sentit, no tenia una idea molt clara, una decisió molt presa. Ara, quan a finals dels anys 50, ja va prendre la decisió de quedar-se a Guadalajara justament.
S	I va ser quan es va nacionalitzar?
J	No, no... ells es van nacionalitzar l'any quaranta i tants...
S	I va tornar-hi a Catalunya?
J	El pare no va tornar a Catalunya fins l'any 69... va tornar de dret a Catalunya... la bronca era... ell era dels que deia que no s'havia de tornar a Catalunya mentre hi hagués en Franco, aquesta és una discussió que la vaig sentir permanentment a casa. L'any 69 va rebre una carta del seu germà de Barcelona diguent que a la seva mare li quedava poc temps i que tenia una gran il·lusió de veure'l amb ell. Aleshores va consultar-ho i... la situació econòmica era molt dolenta en aquell moment (??) es van reunir els diners i se'n va anar, va fer una famosos viatges que eren de 21 dies, barats, i va passar 21 dies amb la seva mare i llavors va tornar. Però es clar, aleshores va dir "ja hem trencat el gel", i a partir d'aleshores hi va anar cada any.
S	I no va tenir problemes amb la policia, de controls i així...?
J	No, res, cap.
S	I abans d'ell, l'Abelí Artís... i altra gent d'aquests havien marxat per quedar-se a Catalunya...
J	El primer en marxar, d'aquests personatges importants, va ser el Calders, no recordo

	quin any... l'any 59 o l'any 60... el Calders va ser un dels personatges que mai es va identificar amb aquest país, que més aviat (??) primer indi que passava pel carrer, (??)normal, a més econòmicament tampoc feia res. (TALL-CANVI DE CARA) ...publicitat... i feia fotografies... es defensava com podia, més aviat feia coses de publicitat...
S	Jo tinc la sensació de que els primers que varen marxar, pels que es varen quedar aquí, varen ser considerats una mica com uns traïdors...
J	Sí. Cada vegada que un se'n anava hi havia la discussió aquesta sobre lo que s'havia de fer... es considerava gent que havia traït a la (??), claudicava, aquesta paraula era la que es feia servir... al Calders al van censurar molt. Després va publicar el llibre aquell "l'ombra de l'atzavara" que se'n fotia de l'exili i encara el van criticar més. Ara, des del meu punt de vista, de les converses que jo vaig sentir a casa, jo tenia aquest mal indici, de que quan hi havia converses de grans, m'agradava, em posava en un racó i escoltava tot el que deien, com que era vailet la gent parlava sense fer-me cas, i es clar, quan durant els anys algun dia els hi fots en cara, aleshores es diuen: "d'on surt aquest ara!", aleshores sí recordo converses a casa amb el Calders, perquè tenien bona amistat amb el pare, de les actituds del Calders envers Mèxic. Cas totalment contrari, que per mi és el refugiat i l'exiliat que més respecte de tots el del Tysner, el contrari del Calders. El Tysner era un personatge que es feia amic amb el xofer del taxi, amb el xofer de l'autobús, amb el que escombrava, amb tot cristo., i l'Abelino per aquí, i l'Abelino per allà, tot cristo l'adorava... va mig aprendre "nàuc"(?), es va fotre a estudiar la història de Mèxic, és a dir, és un personatge que... home, no es va integrar amb el sentit que no va perdre mai la seva catalanitat, evidentment... a més, un cartell(?) impressionant, el que passa que era mig boig, no mig boig vull dir una persona així eixelebrada i no sé què... i a més fotia uns negocis ruïnosos, i el resultat d'un negoci ruïnós és per lo que se'n va tornar... (??) no sé quantes (??) va fer els comptes i quan va veure la quantitat va dir: "m'he equivocat amb un zero", i va treure un zero, i no s'havia equivocat (??) va optar per dir: "estic ofegat, aquí no tinc res" i va guillar. La retirada del Tysner sí va ser molt impactant en els catalans d'aquí perquè era un personatge que, ja et dic, estava molt ficat en el país...
S	En canvi jo et diria que allà va ser un fet positiu una mica, a Catalunya, es clar, en una situació encara franquista, veure arribar algú d'aquests que te va explicant noves coses, vàreu començar a escriure, vàreu (??) alguns premis, jo recordo algun llibre... i comences a pensar coses i vas descobrint noms de gent, i aquest d'on ve? I aquest qui és? D'on surt? Que ningú te n'havia parlat i t'anaven dient: "oh, és que aquest torna de l'exili"... quan comences a tenir referents d'aquests. Aquella en va publicar alguna novel·la, ja algunes coses en català, en aquest sentit jo diria que teníeu un cert aspecte positiu allà...
J	Jo crec que... i t'ho dic amb tota franquesa... sempre vaig sostenir que (??)oposició del pare (??) el pare una vegada, el 67, quan se li va morir el germà petit...
S	La mare què deia?
J	La mare sí tenia ganes d'anar-se'n.
S	La mare quan hi va anar per primera vegada.
J	El 58.
S	Va anar a L'Escala.
J	Sí... bueno ella va anar a Barcelona, va veure dos o tres persones, i després se'n va anar a l'Escala, i va passar-se un mes o un mes i mig a L'Escala... a més, curiosament, malgrat que el meu oncle Martí a L'Escala el repudiaven bastant, amb ella no, cap problema, almenys mai, mai ho va dir.
S	Reculem, i tanquem... una mica l'Orfeó Català, la visió teva del l'Orfeó Català, que des del país nostre, diguéssim, l'han fet una mica com el centre emblemàtic dels exiliats catalans.

J	Sí, jo crec que era el centre emblemàtic dels exiliats catalans que es podien haver quedat aquí o se'n podien haver tornat i no haurien molestat a ningú. És a dir, el centre emblemàtic d'un exili tancat amb ell mateix, endogàmic, i jo dic que finalment un carreró sense sortida. És un centre que es va fer una espècie de gueto, es casaven els uns amb els altres, es va fer una espècie de família, amb totes les baralles i discussions que hi ha en aquest tipus de "peyton-plays"(?) i... bueno... el resultat ja el tens, és una institució que no dóna (??) dóna satisfaccions en els seus socis, bueno, ja és potser una solució...
S	Tu te'n recordes d'haver vist les tensions polítiques que hi havia a Catalunya, quan surten en el camp de concentració hi són, i aquí?
J	Ah... les tensions aquí sí... fulano era d'esquerra, l'altre era no sé què... de vegades no es parlaven... sobretot els anarquistes i els comunistes no es dirigien la paraula, això era una merder! Després hi havia una sèrie de personatges d'aquests que aquesta actitud de no preocupar-se massa per treballar, perquè doncs ja ens n'anem, que tenia el meu oncle Martí, això va ser molt generalitzat. Hi havia el famosos cafès, a Mèxic, "betis", "tupinamba", "lablanca", "lalana"... ara no recordo quin més... bueno, un era dels comunistes i l'altre era dels anarquistes i cuidadol, entens... Fins i tot hi va haver un Casal Català, que van crear per separar-se de l'orfeó per reaccionaris...
S	En canvi aquí jo diria que en Rauret devia jugar el paper de pont...
J	El Rauret sempre va tenir una vocació de polític professional, de fer un paper de concòrdia i tot això. Al Rauret l'estimaven molt, tant al Casal com a l'Orfeó, ara, ell possiblement va estar més identificat amb els dissidents de l'Orfeó... L'altra cosa important és el procés de... com t'ho diria... (??) dreta (??) catalana va arribar a ser molt reaccionària, quan a l'any 68, per exemple, (??) rebutjament en els (??) molt pro-nord-americans (??) de seguida que van poder van controlar les (??) i l'Orfeó el pare sempre deia que quan hi entrava sentia pudor d'orins, una cosa rònega, antiquada,... el jugador de domino... quan de fet es demanava una espècie d'obertura perquè es pogués integrar més gent de la mateixa colònia catalana, no... és a dir, l'error és pensar que l'Orfeó era la colònia catalana. Però es clar, com que és el grup unit i la institució, és normal que ara es pensi que són la colònia catalana, però bueno, tu ja has pogut palpar... el senyor Mestres l'Orfeó no sé si sap on és perquè li vaig citar jo l'altre dia però... Jo diria que la joventut que tenia una mica d'inquietuds va rebutjar l'Orfeó, ens en vam anar, m'hi inclueixo, no sé si faig bé o no, però ens en vam anar...
S	Jo llegint les actes aquests dies, veia allò alguns acords de Junta que es demanava que els joves no molestessin, que no corre... allò que et donava una sensació de dir (??) intenta entrar-hi (??)
J	Una vegada no sé quin ens va entusiasmar, vam fer un grup de teatre i anàvem a assajar teatre, i es va tenir que suspendre perquè molestàvem las que jugaven a domino, m'entens... això no vol dir que de tant en tant els que jugaven a domino "me cago amb Déu, tenien que fotre el doble sis!" (crident) cop a la taula... (rialles) hi havia un tiu que no me'n recordo com es deia, un home molt alt i gros, que cada dos per tres fotia les fitxes per terra, agafava la taula i començava a perseguir, amb la taula de domino així, al pobre desgraciat que no havia posat el doble sis, o el sis-tres (rialles) i deia de tot...
S	Sí, a mi la imatge que m'ha donat llegint les actes i així, que la preocupació era allò de dir bueno, el dia de la Mare de Déu de Montserrat o el dia de Sant Jordi... farem això... una cosa molt clàssica d'enyorament.
J	Sí, però no una actitud activa, política, activa, enèrgica, m'entens... per exemple, no sé, activitats polítiques, de protesta... tothom sortia sempre amb el rollo, quan demanaves algun (??) tant allà com aquí a Guadalajara, "veràs, jo no sóc mexicà, saps?" aquest "veràs" el sentia sempre... i ningú es comprometia, no... Hi ha la famosa història de quan va venir aquell fill de puta del Felipe Asedo Columna que es va presentar a Guadalajara, el 62, quan jo era president de la Societat d'Alumnes, o

	<p>el 63... es presenta aquí, va venir com a representant d'Espanya amb una reunió de no sé quina cosa de (??) en el (??) català i (??) no sé què, que "cabró", que moltes hòsties consagrades, i jo vaig dir que molt senzill (??) "fotré un raig d'hòsties"... sí, tan senzill, "qui ve amb mi? Només digueu-me a quin hotel està", jo no sabia a on trobar-lo, "digueu-me i venim, anem-hi tots, les hòsties els hi fotré jo, i ja trobaré qui m'acompanyi, no t'hi amoïnis" (??) "veràs", m'entens... llavors el pare deia "fem una...", "però qui la firma? Perquè veràs", m'entens... sort que n'hi va haver un que va tenir una mica més de collons i va dir: "mira, si tu la firmes, jo la pago", m'entens, i es va fer una carta al diari, que va quedar molt bé, m'entens... (??) a vegades sabia redactar el pare amb molt mala llet perquè era una carta dirigida al governador, al president municipal i al cardenal, m'entens... Va fotre el camp, perquè a més va començar que el cambrer li deia coses(??) I a la tarda d'aquell dia jo ja vaig averiguar a quin hotel estava, i aleshores no hi vaig anar amb els patriotes catalans, van ser els xicots de la Universitat de Guadalajara que em van dir "t'acompanyem", m'entens, perquè aquest "veràs"... Total, que el van fotre fora de Guadalajara, i...(??)</p> <p>Aquest tipus de d'energia la va perdre l'Orfeo, no va ser una institució militant, era la nostàlgia... era... mira, et diria la caseta i l'hortet, saps, era aquesta cosa... "no ens emboliquem"... era la festa de Montserrat, era la festa de l'11 de setembre, però cuidado, eh, que no parli cap separatista l'11 de setembre, no ha parlat amb sa punyetera vida un separatista l'11 de setembre a l'Orfeo!! O sigui... Catalunya, les hòsties i tot això, m'entens, però convidar el pare, per exemple, el pare no el van convidar mai a parlar l'11 de setembre, perquè es clar, els hauria fotut un discurs i hauria sortit el "veràs"...</p> <p>En canvi, per fora, hi havia una pila de catalans que era una meravella, m'entens... (??)però desarticulats...</p>
S	Vàreu mantenir relacions amb gent de Catalunya?
J	Sí, relacions i relacions clandestines, i va estar ficat amb varies organitzacions clandestines, amb Terra Lliure...
S	I amb exiliats d'Argentina, de Veneçuela, d'altres llocs...?
J	Tenia bastanta relació amb els d'Argentina i amb els de Cuba (??) el pare va tenir una (??) actuació des de Mèxic va fer (??) què tantes coses, a mi de vegades em donava instruccions precises, en el sentit, malgrat que tenia (??) amb aquest tipus de coses era molt precís, he revisat papers, no hi ha res de tot això, no hi ha informació...
S	És que la norma del bon militant és que ni papers ni res...
J	Aleshores em deia... per exemple tinc la correspondència amb el Biusac que m'agradaria publicar-la però està de puta mare entendre-ho perquè diu: "p. avingut i (??) j." i llavors clar, qui collons és p. i collons és j.? clar el Biusac sí que ho sabia... i en aquest sentit era precís, a vegades em deia: "vindrà un personatge", i arribava a casa i es quedava (??) joves que venien per aquí (??) accions concretes doncs d'una certa importància (??) el 73... el van fer venir, (??)permetre sortir de Catalunya i tornar a Catalunya amb una certa imatge internacional que no li anava malament... en aquell moment, no... Va explicar un dia de que em va demanar passaports i em vaig robar una caixa de passaports de la impremta on els feien, i catalans van anar pel món amb passaports de l'estat de Jalisco... (rialles) una caixa així tota de passaports... passaports provisionals... Però mira, allò de que passava gent per casa, a cada moment.
S	El pare una vegada va ser a Guadalajara no va trencar relacions amb el D.F., però se'n va allunyar?
J	Del D.F. se'n va anar allunyant bastant, eh, va mantenir relacions puntuals... ja poc després d'haver arribat de Mèxic va tancar relacions amb els partits polítics, de fet només va incorporar-se amb algun tipus d'organització política, una vegada que es tractar de fer una cosa que en deien Front Nacional, i s'hi va sumar, i sempre que el venien a buscar per alguna cosa, sempre ajudava, donava diners, coses d'aquestes... o l'Orfeo...

	<p>qualsevol tipus de campanya comprava tots els llibres i bueno... Però quan va arribar a Guadalajara d'una altra banda també va sortir amb la cosa aquesta de fer aquesta obra(?) monumental (??) 15 anys cada mes, era ell, i durant alguns anys era l'única publicació catalana regular que hi havia... (??) Buenos Aires de vegades estava tres anys sense sortir, algunes coses que sortien així (??) a París, a França, tampoc tenien regularitat, la revista de l'Orfeó hi va haver una època que no sortia, hi havia el Pont Blau que va desaparèixer, i entre Pont Blau i Xaloc va ser l'època amb què el Butlletí era l'única revista, no... aleshores mantenia relació puntual amb Manuel Alcántara Gusart, per les coses del Jocs Florals, els Jocs Florals de l'exili li van costar molts diners al meu pare... perquè a cada número hi havia un premi (??) i després (??) col·laboració per la festa...</p>
S	Tu l'havies conegut a en Manuel Alcántara?
J	<p>Sí, una cosa petita així... En tinc la millor opinió, un home molt seriós, molt positiu, casat amb una mexicana... esplèndid.</p>
S	I era un home culte?
J	Jo diria que sí.
S	Perquè és que he trobat cartes d'en Bargés que s'hi escrivien també, i és la sensació que em dóna...
J	A més, mira, els Jocs Florals de l'exili es diuen Alcántara, l'ànima dels Jocs Florals de l'exili.
S	Perquè a més era el que administrava els calés del intel·lectuals a Montpel·lier per pagar els pisos i tot això... per tant devia ser...
J	<p>Jo l'Alcántara... i el pare en tenia també una opinió esplèndida (??) alguna altra persona (??) ell va entendre que en l'exili havia entrat en un carreró sense sortida perquè en aquell moment potser se n'hauria tornat (??) nosaltres ens quedàvem a viure aquí... (??) viure allà (??).</p> <p>Jo et diré una cosa, personalment, no sé si t'interessa la meva situació personal però t'ho afegeixo, personalment la meva relació amb Catalunya s'ha anat enfortint a mida que hi he tingut un tracte directe, perquè si la meva opinió de Catalunya hagués tingut que sortir de tots aquests catalans de Mèxic, et juro que no (??) de fet, em vaig allunyar molt de temps de l'assunto(??) col·laborava amb el pare, senzillament, li anava llegint el Butlletí com podia i... (??) de relació així amb la institució, almenys amb aquests personatges...</p>
S	Jo diria, bueno, almenys pel que conec, que dels 10 o 15 anys ençà, la teva corba diguéssim de catalanitat o així baixava i ha pujat... pels teus contactes allà, no pas per la gent d'aquí...
J	<p>Es clar! Això ho tinc que agrair a la Universitat de Guadalajara que una vegada em va enviar a fer gestions per establir contactes i vaig començar a descobrir que els catalans podien ser persones... que hi havia catalans que no eren tan reaccionaris, i que no eren tan merdes (rialles)... és a dir, vaig començar a descobrir el país real. El país que no era ni la meravella aquella de les llimones millors del món, però tampoc eren aquests merdes, home!</p> <p>Jo sí... amb aquest sentit... les meves experiències amb els exiliats, llevat del casos puntuals las quals tinc un enorme respecte, el doctor Bosch Gimpera, per exemple, i altres... així com a col·lectiu, aquesta cosa de l'Orfeó, no me n'he sentit mai disposat a lligar-m'hi massa i totes aquestes coses, no, francament.</p> <p>(??) Jo no sé si la catalanitat, jo crec que la meva catalanitat ha estat ben definida sempre, no, el que passa que sí, involucrar-te més amb la vida quotidiana del país i establir amistats personals i...</p> <p>Clar, durant molts anys vaig anar a Catalunya per un cap de setmana, durant tots els anys 80 amb la punyeta del 5º Centenario anava a Espanya a cada moment, clar, en un viatge a</p>

	<p>Espanya doncs és molt fàcil que et quedi el cap de setmana, no, però bueno, hi havia el meu oncle Eladi, doncs passava a Barcelona a veure'l, amb el que vaig tenir una gran afinitat també, un home admirable... Però es clar, no tens temps amb un cap de setmana de fer res... (??)Eladi i amb algun altre amic... i res més...</p> <p>(??)90? sí, començo a tenir un tracte quotidià, les comunicacions són més fàcils, i bueno... ja saps amb aquest cacau de ... (??) els del Centre Català d'aquí, de que he perdut catalanitat...</p> <p>Malgrat que tinc bastanta informació de la història de Catalunya, jo amb els partits polítics estic bloquejat perquè em fotien fàstic, m'entens, quan senties aquelles discussions de si l'estat català, que si l'estat de no sé què... que si Esquerra Republicana... el meu oncle Martí parlant d'Esquerra Republicana, i l'esquerra i l'esquerra i l'esquerra... i ja de gran un dia li vaig preguntar: "escolta oncle, i què té d'esquerra, l'esquerra?", llavors, cony, els vaig deixar desconcertadíssim, m'entens, i diu: "home, res..." (rialles) tenia aquesta cosa el meu oncle... (??)molt entusiasmat amb Esquerra Republicana</p> <p>(??) jo entro en contacte amb Esquerra Republicana, un dia que vaig a l'Òmnium Cultural a cobrar un xec de... quina era la moneda que teníeu... els ecus, una vegada vam guanyar un premi de 1000 ecus, però com que el Joan va destrossar el cotxe, li vaig passar el xec directament i li vaig dir: "mira, t'ajudo amb el que puc, pel cotxe aquest que has destrossat"; vaig anar-ho a buscar i vaig conèixer un senyor que estava allà, que era del jurat, que em diu: "t'estic esperant perquè m'han dit que vindries i tenia ganes..." i "bueno, molt, i una mica qui ets tu?", m'entens, vaig veure que em parlava de tu, jo també li vaig contestar de tu ràpidament, i aleshores em diu: "jo sóc el secretari general d'Esquerra Republicana" (??) al parlar amb ell te'n dones compte que és un altre tipus de personatge, i molt bé... (??) faig un altre viatge aquí a Mèxic, vaig a veure els d'Esquerra Republicana, uns personatges veritablement sinistres, amb aquell em van carregar (??)</p> <p>I aleshores el següent viatge que vaig cap allà , és quan vaig tenir la primera possibilitat de (??) vaig fer un 11 de setembre complet, de bon dematí estava al Fossar de les Moreres, i després la cosa del Casanova, i després em van donar una invitació pel Parlament, havia deixat el vestit, la jaqueta i la corbata... fotia una calor, suant com un desesperat... amb una botiga de queviures d'allà del Passeig de Sant Joan, me la guardaven, vaig anar, em vaig canviar i me'n vaig anar al Parlament. I sortint del Parlament me'n vaig anar altra vegada a la Plaça Catalunya, i aleshores vaig assistir a tots els meetings de tot allò... i vaig sentir una quantitat d'imbecilitats enormes, m'entens... i l'únic que li vaig sentir un discurs de barricada, com havia de ser, no una conferència acadèmica, va ser en el Carod.</p> <p>(??) i que estava amb un polític català real, realista vaja...</p>
??	(??)
J	<p>(??) aquesta cosa retòrica d'agraïment al país (??) fets concrets que puc anar assenyalant, "semblés mexicà" (??) ho sent un nano com jo, tractant-me de reafirmar, com que afortunadament vaig mantenir sempre aquest (??) amb el pare, perquè també el molt puta em sabia seguir, saps, era llarg també en aquest sentit... totes les meves bogeries aquí a Mèxic, collons! tothom em criticava menys ell, no, de vegades, aleshores hi havia una mena d'afinitat, i llavors jo em vaig sentir, no sé, amb l'obligació, amb les ganes, amb el plaer, amb el gust, amb lo que sigui... de ser solidari...</p> <p>(??) vaig fer a Catalunya, ja te la vaig explicar, que me la vaig jugar de veritat passant el Pirineu dues vegades amb propaganda i carregament i senyals i informes i hòsties... a Núria (??) i Nou Creus i Set Fonts...? són Fonts d'anada i vam tornar per Nou Creus...</p>
S	Per un cop ets a Nou Creus i te'n vas a Ulldeter, d'allà vas al Puigmal i saltes a França... Finestrelles, que és per allà on saltes...
J	La primera vegada que vaig fer el viatge, vaig arribar tan cansat... anava tan mort... que em vaig adormir en el tren dret... cony de rete una merda aleshores, l'any 64, estàvem

	<p>així... era l'estiu, un dia que la gent havia sortit a fer excursions, tot ple d'excursionistes tornant, que ocupaven tot l'espai perquè eren ells i la motxilla... anàvem així estrets... i en un moment donat em vaig donar compte que havia dormit com mitja hora... (rialles)</p> <p>És a dir, jo sento que la incapacitat que va tenir aquesta gent és que, és dur de dir-ho, però es va... amb sentit de paraules estrictes i per donar-te la paraula precisa en termes mexicans, es van "aguexupinar". És el que ha vingut a guanyar calés sense cap altre interès a la vida més que guanyar calés. Aquests es van "aguexupinar", molts d'ells...</p> <p>Es clar, per això quan parlen de la importància, o dels mèrits o dels beneficis i de (??) dels refugiats espanyols republicans a Mèxic, a veure si et parlen d'algun empresari (??) doctor Gaus, el doctor Bosch Gimpera, estrictament els universitaris... però es clar, és gent que doncs mira, el tema del "guexupinisme" no era lo seu, anar a fer de "guexupins", ells venien a fer de professors, no... I sense escarafalls es van integrar en una vida acadèmica, i van fer la seva vida acadèmica, oi, i pregonant que el benefici d'aquesta gent és molt important, però no ho sé allà fins a on a la vida econòmica... van ser els primers que van regalar les empreses als americans... i van fotre el camp quan va venir l'AVE, m'entens, els que van fotre els dòlars als Estats Units, la gran sangria de l'any 82, ells entusiasmats... i vaig tenir les llistes a les mans, perquè treballava amb el govern... les llistes dels "saca-dolares" m'entens, i escolta, faria vergonya als republicans que van emigrar per defensar els seus ideals, fotent els doleritos i comprant pisets a (??) i a... una cosa és que et compris un pis a L'Escala, o a Barcelona, collons és la teva terra! Però que inverteixis als Estats Units... a veure, els Estats Units? És a dir, el govern que t'està aguantant en Franco?! Amb un li vaig dir una vegada, aquest tal Usu(?), li vaig dir "explica'm com és això de que aquesta fòbia (??) contra els soviètics quan són els que van contra el Franco que és el teu enemic principal", bueno, "i els americans que t'estimes tant són els que l'estan aguantant!". I la contesta em deixa fred, diu: "oh, és que gràcies als americans en Franco és millor"... T'ho diu un refugiat que ha emigrat a Mèxic no per calés, no per... no per idees... "vam venir a Mèxic per les nostres idees, no perquè ens faltessin diners sinó perquè teníem idees".</p> <p>Ara, jo sí crec que els refugiats que sostenien lo del pare en un moment donat es van equivocar... (??) des del punt de vista estrictament català, eh, ja la cosa familiar i aquestes és un problema que cadascú... però des del punt de vista estrictament català, sí, havent vist les coses (??) pues evidentment (??) perquè personatges (??) la possibilitat de fer un crucigrama amb català et revolucionava el cap, no, senzillament aquest fet, no. Es clar, si n'hagués vingut un altre potser hauria fet un altre crucigrama, aleshores n'hauries fet dos durant el dia... és a dir, no ho sé, però la pressió d'aquesta gent hauria estat molt més important. Saps què van perdre de vista aquesta gent? (?Espanya?) els havia bloquejat (TALL-CANVI DE CINTA) (??) ningú li fotia cas...</p>
S	<p>No pot ser que perdessin una mica el món de vista? També allò... el mar no separava només de 10 o 15 hores d'avió sinó que la realitat d'allà estava canviant d'una manera que des d'aquí no la coneixien tant?</p>
J	<p>Mira, no eren 15 hores d'avió, o 9 hores, (??) com si fos ara et podria gairebé descriure la conversa de la primera vegada que el meu pare i el seu germà es van parlar per telèfon, era l'any 58, el 58 era quan va començar a haver telèfon, potser va començar el 57, però a demés era tan car! Que jo me'n recordo que es va fotre una comèdia allà... el meu germà estava amb el cronòmetre perquè fossin els tres minuts exactament, perquè era molt car, no... no va servir per res perquè quan es van sentir la veu es van posar a plorar tots dos, van penjar i no van parlar més d'un minut... (rialles)</p> <p>El pare estava preocupat que no tenia notícies de la mare i no sé què, i aleshores va telefonar i li va dir, l'única que va sentir l'Anita(?) de L'Escala i es va fotre a plorar, i aleshores el meu pare també es va fotre a plorar, i tot cristo plorant... es va penjar el</p>

	<p>telèfon i s'ha acabat a conversa.</p> <p>D'això a que els anys vuitanta es parlaven un cop a la setmana, doncs hi ha una diferència enorme! Aleshores no són 12 hores de diferència d'avió, és un món! de diferència el que vivien... aleshores no és que no tinguessin... és que no tenien puta idea del que era allò, no tenien la més petita idea... tant és així, que no van tenir la consciència de que allà els havien obligat. I els senties aquí, de vegades delirant, sobretot quan s'engataven alguns una mica, "aviat tornarem i desfilarèm per la Rambla cridant visca Catalunya lliure!" i aixecaven el puny així... collons, va arribar el tiu aquest, la primera vegada que va anar allà... què cony desfilat per la Rambla, va baixar del prat ningú l'esperava ni res... (rialles), ningú li va fotre cap cas, va arribar "jo sóc l'Antoni Gilabert", molt bé... i a quin equip juga vostè...</p> <p>És a dir, aquests personatges i així van perdre totalment el món de vista, totalment. O sigui, no tan sols allò els va canviar, també els feia molt més difícil tornar, sobretot els que pensaven tornar a trobar-se lo mateix que... oi? (??) tornava i es pensava que es trobaria el pis amb els mobles, no, clar... (??) com es diu, i els fesols al foc, oi, ja a punt per fotre't unes mongetes... no tenien ni idea de lo que (??) Malgrat de qui havia certa vocació, quan arribava algú es feia un sopar, s'ajuntaven 20 o 30, i se'l sentia explicar les coses i tot això... però es clar, no és lo mateix.</p> <p>Ell no esperava massa, els que esperaven són els (??) que era diputat, es pensava que tornaria, cony... (??) "miri, aquí està, deixi'm treure una mica la pols, aquí té vostè el seu escó, encara té el nom aquí, eh"...</p>
S	<p>Jo recordo uns de Caracas, un anarquista, que estava a l'Internacional Anarquista i que finalment aquest que tenia sentit comú els hi va dir, quan es feien les reunions a Tolouse, diu: "mira, deixem-los, que decideixin ells, nosaltres des de Caracas decidir quina lluita han de fotre els anarquistes dintre de Catalunya, per l'amor de Déu! Que fa molt de temps que en som molt lluny, són ells que han de decidir!".</p>
J	<p>Això ho (??) clar el pare, per això va assumir aquesta posició d'obediència a les instruccions del Biusac(?), que era el que estava en contacte amb la gent que entrava i sortia, arribava fins a Andorra, estic seguríssim que va entrar clandestinament (??) això seguríssim... i el que deia ell, "la cosa és allà". El que jo no entenc per què no va prendre la decisió d'anar-se'n, "es clar, també hi ha la botigueta...", que no li anava malament ja aleshores... Sobretot quan va morir en Franco, oi, que ja has complert (??)...</p>
S	<p>Però també ja eren molts anys aquí, eh...</p>
J	<p>Lavors l'altra cosa que també el pare va reconèixer... (??) "ja vinc cap allà", telefonava o lo que sigui, "pare, queda-t'hi més temps", "oi, és que m'enyoro"... "ja he vist a qui tenia que veure, ja he menjat el que volia menjar, ja he begut el que volia beure... doncs me'n torno".</p>
S	<p>Deu ser el drama de l'exili, quan ets aquí que vols ser allà, i quan ets allà que vols ser aquí.</p>
J	<p>I això és clar, també és veritat, el pare es va encarinyar molt amb el país... a casa (??) diguem-ne cases, (??) hotels ni res, diners no n'hi faltaven, a més la vida que feia allà, gastava lo mateix allà que aquí, o menys i tot... O sigui que... "queda-t'hi"... "oh... és que..." quan se'n anava d'aquí, "ai, el mar mediterrani", baixava de l'avió "bueno pare, què vols fer? Vols que et porti a sopar o lo que vulguis..." quan ja havia mort la mare, no, i "bueno, anem cap a casa" i a mig camí "para't en algun lloc que menjarem uns tacos"... portava la necessitat a la boca... (rialles) Menjava un parell de tacos i ja se'n anava a dormir content...</p> <p>Ara, el problema gros va ser aquest, la falta d'informació de lo que estava passant allà, que si haguessin tingut consciència de que la seva actitud aquí no tenia cap valor allà, si el pare hagués sentit en algun moment donat la necessitat, o que algú li hagués dit: "sap què, Josep Maria, vine, et necessitem aquí, aquí tens un foradet o un espai petit perquè t'hi estiguis, o et desenvolupis, una feina... lo que sigui... però et necessitem aquí",</p>

	segurament se'n hauria anat. Sobretot tota aquesta època de fer (??)...
S	Va ser el silenci total, eh? no existien...
J	Es clar! Això no ho van captar! Que els havien esborrat... i per una altra banda no sabien què dimonis era aquell país, no en tenien ni idea... I a vegades els senties parlar, jo que ja havia fet (??)
S	(??) havies vist i lo que ells deien era totalment diferent...
J	(??)el pare que hi anava sovint, de vegades (??) i no veia realment el que estava passant, no... (TALL-QUEDA PENJAT I TOTA LA RESTA DE CINTA ESTÀ EN BLANC)